

Öppen skola

En arbetsform i gränssnittet mellan folkbildning och utbildning

Helena Blomberg & Bosse Jonsson

Open School is an activity for people who, because of lacking self-confidence or for other reasons, don't take own initiatives to study. The analysis is based upon empirical data that have been presented in a former study about Open school at The Town Library of Örebro. Main features in the pedagogical method are the accessibility of the tutors, the large amount of influence from the participants, individualisation and voluntariness. It is shown how the main features are expressed in the tutors' way of working. Further, it is exemplified what kinds of circumstances that are demanded for the implementation of the method, which may be understood as an attitude of the tutors. Open School has a certain interest while it combines experiences and goals of such distinct activities as regular education and popular adult education, for example the study circle. The article discusses if and to what extent the experiences of the methods used in Open School may contribute to the discussion about the changing role of the teacher and the possibilities for the pupils to influence their own work in school.

Bakgrund

Ett mål för Kunskapslyftet har varit att "utveckla och förnya vuxenutbildningen" (Skolverket 2000-07-27). Regeringen har betonat att i Kunskapslyftet ska individuella och okonventionella organisatoriska lösningar och ny pedagogik tillämpas, för att underlätta för studieovana att påbörja studier. I propositionen om en förnyad lärarutbildning konstaterar regeringen att lärarrollen förändras. Den kommer "allt mer att knytas till förmågan att skapa personliga möten" (Prop 1999/2000:135, s 8). Elevernas delaktighet i undervisningen betonas. "Lärarens uppgift blir att handleda" (s 9). Kravet på förnyade undervisningsformer leder till frågor om hur dessa skulle gestalta sig i den pedagogiska praktiken. Inom ramen för Kunskapslyftet, som genomförts av skilda offentliga och privata utbildningsanordnare, har olika

former för studier och organiserat lärande prövats. Så vitt framgår av Kunskapslyftskommitténs slutbetänkande har de skilda undervisningsformerna, inom Kunskapslyftet knappast alls granskats (SOU 2000:28). En verksamhet inom Kunskapslyftet som studerats med avseende på dess pedagogiska arbetsform är Öppen skola i Örebro (Blomberg & Jonsson 1999). Öppen skola vänder sig

...till människor som har låg studiemotivation och låg utbildning och som vill lära sig mer om det som intresserar dem. Deltagarna arbetar i sin egen takt och efter egen förmåga. Studierna anpassas efter den enskilde individens behov och önskemål och inte efter någon i förväg fastställd kursplan (Klingberg 1997).

Bland dem som deltar återfinns främst ålderspensionärer, Komvuxstuderande och flyktingar – varav många är analfabeter. Deltagandet bland kvinnor och män fördelar sig lika.

Syftet med artikeln är att beskriva och analysera Öppen skola som arbetsform för att bidra med underlag till en diskussion om arbetsformer och lärarroller i skola och vuxenutbildning. När ej annat anges är det en av oss författad rapport om verksamheten som citeras (Se Blomberg & Jonsson 1999). Avslutningsvis diskuteras likheter mellan Öppen skola som arbetsform och studiecirkeln som arbetsform. Öppen skola har inspirerats av folkbildningens pedagogik och den betoning av frivillighet och deltagarstyrning som kännetecknar studiecirkelns pedagogiska idé. Öppen skola skiljer sig dock från studiecirkeln genom att den har som övergripande syfte att motivera studieovana till utbildning eller utgöra ett stöd för dem som redan befinner sig i utbildning.

Centrala drag i Öppen skola som arbetsform och förhållningssätt

Nedan redovisas centrala drag i den arbetsform som är karakteristisk för Öppen skola. De centrala dragen är handledarnas tillgänglighet, deltagarstyrning, individualisering och frivillighet i deltagandet. Tolkningen är vår egen. Den utgår från studiens empiriska material. Utöver den arbetsrapport artikeln bygger på, har arbetsformen tidigare inte dokumenterats

Handledarnas tillgänglighet

Arbetsformen låter sig svårligen beskrivas som en specifik pedagogisk metod. Den bör snarare förstås som ett förhållningssätt hos dess handledare.

Hur handledarna går till väga i arbetet med de enskilda deltagarna ska vara beroende av förutsättningarna hos varje deltagare. Vilka de förutsättningarna är betraktas inte som på förhand avgjort. Handledarnas främsta uppgift är att vara tillgängliga för deltagarna. En deltagare beskriver handledarnas förhållningssätt på följande sätt:

Jodå, det är bra. Jag får ju den hjälp jag vill ha men de tränger sig inte på mig på något sätt utan jag får säga till när jag vill ha hjälp. (...) Det är bra att de finns till hands här, därför att om jag gör en felmanöver på något sätt här, då vet jag, att de hjälper mig med hur man ska rätta till det och komma tillbaka (Blomberg & Jonsson 1999, s 19).

Så här säger en handledare:

Det är tufft att veta vad det är för någonting, vad de vill göra. Och så är det inte säkert att det kommer fram första gångerna heller utan det kan vara att man börjar med någonting och så, njae, det var inte riktigt. Så tar man fram något annat, njae. Till slut kanske man har ringat in lite grand vad det är de egentligen vill göra. (...) Vi handleder men det är de som bestämmer vad de vill göra (s 20).

Deltagarstyrning

Arbetsformen innebär att deltagarna bedriver självstudier. Ej endast i den bemärkelsen att arbetsformen är individualiserad. Studierna styrs även av den enskilde deltagaren genom att det är hon som avgör vad hon vill studera, i vilken takt och vad som är hennes mål med studierna. Det finns ingen i förväg fastställd kursplan. Så här uttrycker sig en av deltagarna:

När man läser här, lugn och ro. Det tar längre tid, kanske ett år eller sex månader eller tre månader, så länge du läser här lär man sig bara mer och mer. Och då läser man samma sak som Komvux, samma ämne och då kan man även klara studier till högskola (s 14).

En annan deltagare har en likartad erfarenhet:

Det här är ju lugnare, (...). I skolan så drar man på i ett tempo och så är det ju bara att hänga på. Annars är det kört liksom. (...) det går så fort fram. Här behöver vi inte känna oss stressade att man måste vara klar, utan här kan man läsa i sitt eget tempo (s 14).

Individualisering

Deltagarstyrningen på Öppen skola leder till en individualiserad arbetsform. En utgångspunkt är att varje deltagare har egna unika erfarenheter av studier. Studierna på Öppen skola ska börja där den enskilde deltagaren befinner sig. Till Öppen skola är alla behöriga. Det finns inga krav på tidigare studier som hindrar ett deltagande i Öppen skola. Så här säger en handledare:

Du kommer med vad du har och det räcker gott. Och kan du inte så får du komma och så börjar vi från början så att du får lära dig det. Man behöver inte skämmas för att man inte kan någonting och det är heller ingen som vet att du inte kan det, eftersom det är inte någon klass. Du behöver inte känna dig utanför eller så, utan det är individuellt och du duger som du är. Och det tycker jag känns jättebra (s 17).

Att individualiseringen är grundläggande i Öppen skola formulerar den andra handledaren enligt följande:

Ska man ha en öppen skola så är det en öppen skola och vill man gå på kurs och jobba i grupp så får man göra det på andra ställen (s 19).

Individualiseringen har betydelse för innehållet i studierna. Det är deltagarna som avgör vilken inriktning och omfattning studierna får inom det eller de ämnen de valt att intressera sig för. Så här säger en deltagare:

Idag läser jag kanske svenska och matte och kanske också lite data. Du kan få alla ämnena, både tre eller fyra här. Det är ett bra sätt, hundra procent positivt. På Komvux får du bara några lektioner som du har (s 12).

Frivillighet

Några använder Öppen skola som stöd för sina studier på Komvux. Men det är deras eget val. Det ger ingen formell behörighet att läsa på Öppen skola. Det är deltagarens egen intresseinriktning som är i fokus. Det förekommer ingen kunskapskontroll i form av prov eller liknande som styr studiernas inriktning. En deltagare jämför med sina tidigare erfarenheter av skolan:

Då kämpade man för ett betyg, här kämpar jag bara för att repetera och lära mig såna här grejer som jag inte gjort förut. Jag har aldrig räknat x och y, kosinus. Jag visste inte ens vad det var. Nu har jag ju lärt mig något, visst det

gjorde man i skolan med men då räknade man för att klara sig på proven och sånt. Och sedan var man ju tvungen, nu är jag inte tvingad till det (s 12).

Den som deltar i Öppen skola har således själv valt att delta. Det förekommer heller ingen närvarokontroll. Den som deltar i Öppen skola kan både börja och sluta när hon vill. Frivilligheten är ett kännetecken för Öppen skola. Det formulerar en annan deltagare på följande sätt:

Känna att man kan komma hit och sätta sig, kanske en halvtimme och sedan gå ut och komma tillbaka igen, utan att känna att du måste vara här just den tiden och det är ju rätt skönt (s 12).

Den som inte har möjlighet att läsa någon annanstans kan göra det på Öppen skola, konstaterar en deltagare:

Jag tänker så här. Om jag kom till Sverige och inte fick gå i skolan då kan jag lära mig svenska på Öppen skola här på biblioteket, det tyckte jag själv (s 12).

De centrala dragen i arbetsformen är handledarnas tillgänglighet, deltagarstyrningen, individualiseringen och frivilligheten i deltagandet. De har en sådan karaktär att deras konkretisering inte utan vidare låter sig formuleras. Då handledningen är individualiserad, blir dess innehåll i stor utsträckning oförutsägbar. Det kan sammanfattas som att arbetsformen är ett förhållnings-sätt hos handledarna. Hur förhållningssättet konkretiseras avgörs av de behov som handledaren uppfattar att den enskilde deltagaren har. Hur detta kan gestalta sig illustreras enligt följande:

En av handledarna sitter tillsammans med en afrikansk man vid ett av borden. Mannen som är en regelbunden besökare, läser svenska ord och meningar för henne. Hon hjälper honom med uttalet och förklarar vad några ord betyder. De diskuterar betydelsen av ordet väder. Även om handledaren dominerar i samtalet, så sker det en dialog mellan dem. Denna dialog bygger inte enbart på ord utan förs även med gester och kroppsspråk. Det sker en växelverkan mellan dem som handlar om förståelse. I kommunikationen försäkras sig handledaren om att deltagaren verkligen har förstått. Vidare förklarar handledaren vissa svenska fraser och dess innebörd t ex ”Hej då! Vi ses.” ”Ha det så bra!” ”Tack detsamma!”. När deltagaren är nöjd med förklaringen, arbetar denne vidare i sin bok. Handledaren ser sig om i rummet om det är någon annan deltagare som behöver vägledning. En kvinna vid datorn har problem med att förstå hur datorn fungerar vid ordbehandling. Handledaren sätter sig ned bredvid deltagaren och försöker tillsammans med deltagaren lösa svårigheterna. Handledaren ställer frågor som ”Vad har du gjort och vad skulle du göra?” (s 11).

Arbetsformens förutsättningar

Handledarnas förhållningssätt kräver att det föreligger ett antal förutsättningar inom vilka deras arbete kan bedrivas. I det följande redogör vi för dessa förutsättningar, vilka berör verksamhetens fysiska miljö, dess organisatoriska tillhörighet, antalet deltagare och motivationen hos deltagaren.

Fysisk miljö

Öppen skola är beläget i ett rum på stadsbiblioteket. Möbleringen är utformad på ett sådant sätt att lokalens utseende ska bidra till att skapa en atmosfär av hemtrevnad. När besökaren träder in i rummet, ska hon få en förnimmelse av att hon inte besöker en institution. Det är i enlighet med handledarnas strävan att utarbeta en arbetsform som inte präglas av skolans traditionellt förmedlingspedagogiska arbetsform. Strävan är att den fysiska miljös mer informella utseende ska medverka till att deltagaren upplever att studierna bedrivs på hennes villkor. Den fysiska miljön ska inte upplevas som en vanlig skollokal:

Det finns två långbord att sitta vid, det ena rymmer 6 personer och det andra ger utrymme för 12 personer. Ett stort gammalt skrivbord ger en avskild plats, likaså ger ett av de nyare borden plats för en eller två personer. I ena hörnet längst in i rummet står det gamla och slitna möbler, en grön plyschsoffa, en fåtölj intill och framför ett soffbord. Under soffbordet ligger en gul trasmatta, duken på bordet har samma mönster som kuddarna som ligger i soffan. Bredvid soffan står en golvlampa med 50-tals utseende, längs väggen som ramar in "myshörnan" står en låg bokhylla. Mittemot "myshörnan" finns det fyra datorer, de är placerade längs väggen och i ena hörnet. Denna "datahörna" tar stor plats i rummet. Det är ljust i rummet, förutom lamporna så bidrar den ljusgula färgen, som väggarna är målade i, till ljuset.

Mitt i rummet bredvid ett av långborden står en bokhylla med material. Bokhyllan delar av rummet från "datahörnan". Bakom bokhyllan står det gamla skrivbordet, intill skrivbordet är ett litet avlångt och lågt bord placerat. På det finns det pennor, sudd och papper. Något längre bort finns ett runt gammalt bord med en lång duk, stolarna runt bordet är av olika karaktär. Bakom detta runda bord längs väggen står en nyare bokhylla, där finns olika sorters material. Allt ifrån cd-rom spel, kassetband, räkneklossar och böcker. Intill denna bokhylla finns det ett litet barnbord med en stol. På bordet finns det lite barnböcker, en liten helgjuten ställning med klossar i olika form och färg och modeller i en burk. Bredvid "barnhörnan" kan man hänga av sig sina kläder på en klädhållare. Klädhållaren är placerad någon meter rakt ifrån dörren,

där man kommer in. Intill dörröppningen står ett bord som fungerar som handledarnas bord. Det är deras kontorsplats, där finns telefon och pärmar, pennor, två skrivbordsunderlägg och papper (Blomberg & Jonsson 1999, s 17f).

Öppen skola är beläget i stadsbibliotekets lokaler. Det ger verksamheten ett symboliskt värde. Den frivillighet och kravlöshet som Öppen skola eftersträvar gynnas av dess placering på det kommunala folkbiblioteket. Vi vill formulera det som att den som är studieovan torde ha lättare för att studera om hon inte påminns om att hon studerar.

Organisatorisk tillhörighet

Organisatoriskt är Öppen skola en enhet i det kommunala folkbiblioteket. Förväntningarna på att verksamheten skulle motsvara den reguljära skolans kännetecken, torde därmed minska. En individualiserad arbetsform i skolan hämmas av dess övergripande uppgifter, exempelvis att ge behörighet för fortsatta studier. Det kräver att eleverna bedöms av lärarna. För att de ska kunna bedöma eleverna måste det finnas någon form av kunskapskontroll eller examination. Ett målrelaterat betygssystem tar inte hänsyn till olikheter i elevernas förkunskaper. En elev får inte ett lägre betyg för att hon har sämre förkunskaper än en annan elev som har samma resultat på ett prov. Det är sannolikt att om Öppen skola skulle tillhöra det kommunala utbildningsväsendet, skulle den löpa risk att hindras av dess ramar. Den organisatoriska tillhörigheten ger verksamheten ett relativt oberoende, vilket gynnar arbetsformen.

Antalet deltagare

Utifrån observationer och intervjuer kan vi konstatera att arbetsformen förutsätter att handledarna har möjlighet att ägna så mycket tid åt varje enskild deltagare som deltagaren önskar. Det i sin tur förutsätter ett begränsat antal deltagare. En handledare uttrycker sig så här:

Man måste ha tid att se folk, man måste kunna se de som kommer, människor, de studerande. Man måste se dem en och en och inte som en grupp, det tar tid att göra det, men jag tycker att det här egentligen är det enda sättet, eller det bästa sättet som jag har sett (s 15).

Förhållningssättet förutsätter också att deltagarna känner att handledarna har tid att ägna sig åt dem. Det måste vara gott om tid. Det uttrycker handledaren när hon berättar att de skulle vilja ha öppet mer:

Det är ju så tidskrävande eller personalkrävande på ett sätt, för vi måste ju vara här båda två eftersom det är så mycket folk. Och om vi kunde så skulle det vara jättebra om vi kunde ha öppet samma tider som biblioteket har öppet. Men som det är nu, så går det inte för man orkar inte vara själv så länge som det skulle behövas, när det är så pass mycket folk. Man hinner inte och då faller liksom hela konceptet om man inte hinner gå runt till folk utan man får bara springa runt liksom (s 18).

En av handledarna vittnar om att antalet deltagare växer, vilket medför att den tid hon kan ägna sig åt varje deltagare minskar. Ännu har det dock inte blivit så många deltagare att det utgör ett hot mot arbetsformen:

Besöksantalet har ju ökat hela tiden, så det betyder ju också att det hela tiden blir mindre tid för var och en. Men, det är på gott och ont, för det ger ju också mer tryck mot att det ska bli mer självstudier med handledning. Man får vara mer restriktiv i sina insatser, liksom i sin handledning (s 18).

Motivation hos deltagaren

Bland dem som deltar i Öppen skola återfinns deltagare som är hindrade från att delta i andra utbildningsformer för att de inte är behöriga eller för att de saknar självförtroende för att bedriva reguljära studier. Öppen skola når deltagare som de reguljära utbildningsformerna inte når. De enda man inte når är de som överhuvudtaget inte är intresserade av studier. Lokalens utseende och placering tillsammans med handledarnas förhållningssätt medverkar till att tröskeln blir låg för den som vill studera trots att hon har dåliga erfarenheter av studier. Miljön påminner henne inte om hennes tidigare skolgång. Den starka deltagarstyrningen förutsätter ändå att initiativet ligger hos den enskilde deltagaren. Studier på Öppen skola blir vad deltagaren gör dem till. Det fordras alltså av deltagaren att hon är motiverad. Att ingen tvingar deltagaren att gå till Öppen skola, att man inte får någonting för det i form av studiebidrag eller betyg, att man inte måste vara där kräver en inre motivation hos deltagaren för att hon ska bege sig till Öppen skola.

Möjligheter som skapas av Öppen skola som arbetsform – en diskussion

Öppen skola, som är en permanent verksamhet som ännu pågår, når deltagare som varken Kunskapslyftet eller reguljära utbildningar når. Det är människor som genom tidigare erfarenheter skaffat sig negativa attityder till studier. Kjell Rubenson och Gongli Xu (1997) hänvisar i en artikel till Patricia K Cross' modell över hinder för vuxenstudier. Den första av tre kategorier för hinder benämner hon som situationella hinder, det vill säga hinder som kan relateras till den enskildes livssituation som exempelvis tidsbrist, arbete och familj. Den andra kategorin är institutionella hinder, exempelvis kursavgifter, behörighetskrav och ett begränsat urval av kurser. Den tredje kategorin är dispositionella hinder, vilka närmast motsvaras av attityder till studier. De institutionella hindren återfinns bland några av deltagarna på Öppen skola. Invandrare som deltar i verksamheten menar att de tvingats avbryta sina studier på Sfi (svenska för invandrare) för att de inte klarat av dess studietakt. De dispositionella hindren återfinns bland de deltagare som inte menar sig ha tillräckligt självförtroende för att delta i mer reguljära utbildningsformer. Rubenson och Xu drar slutsatsen att staten bör rikta sina insatser mot dem som genom dispositionella hinder inte finner anledning att delta i vuxenutbildning. Vi tror det finns anledning att diskutera om inte arbetsformer som Öppen skola kan underlätta för enskilda människor att övervinna dispositionella hinder.

Öppen skola är pedagogiskt intressant då avsikten med verksamheten är att intressera för studier på grundskole- och gymnasienivå genom att använda sig av en arbetsform som inspirerats av folkbildningens och studiecirkelns idéer. Strävan att motivera för utbildning har varit vägledande i valet av en arbetsform som sällan prövas i grundskola och gymnasieskola. Samtidigt konstaterar vi att deltagarna valt att fördjupa sig i de skolämnen som är vanligast förekommande i ungdomsskolan, det vill säga svenska och matematik. Deltagarnas inflytande förefaller alltså inte ha betydelse för vad man väljer att studera. Upplevelsen av att själv få bestämma vad man väljer att skaffa sig kunskaper i är nog mer betydelsefull när det gäller motivationen.

De centrala dragen i arbetsformen och dess förutsättningar liknar i många avseenden de centrala drag som återfinns i en arbetsform som kännetecknar folkbildningen. Som exempel kan nämnas det frivilliga deltagandet, deltagarnas inflytande och frånvaron av kursplan och betyg. Eva Andersson har beskrivit studiecirkeln som ett sätt att nå gemenskap och bryta social isolering (Andersson 1997). Även den funktionen kan Öppen skola fylla.

Den är kravlös och kostnadsfri, den erbjuder en social gemenskap utan krav på motprestation. Det är tillåtet att så att säga bara vara där. Det torde också vara lättare för invandrare som är analfabeter att komma till Öppen skola än att delta i en studiecirkel.

I likhet med Eva Andersson menar Lena Borgström och hennes medarbetare att studiecirkeln kännetecknas av gemenskap, samarbete, inflytande och ansvar samt av att deltagarnas egna intressen är styrande (Borgström, Gougoulakis & Höghielm 1998). Bland dessa kännetecken återfinns främst inflytande och ansvar i Öppen skola. Till skillnad från i studiecirkeln möts inte deltagarna kring ett gemensamt intresse.

Borgström menar att studieförbunden har kollektivistiska mål, samtidigt som studiecirkeln som pedagogisk företeelse är individualistisk. Öppen skola är i det avseendet möjligen än mer individualistisk. Deltagarna måste själva formulera vad de vill göra. Det finns inga färdiga cirkelämnena eller kurser att välja mellan. Deltagarens studiegång på Öppen skola är individuell. En idé med Öppen skola är att den ska kunna användas som ett stöd i andra studier. Borgström betonar den betydelse det informella klimatet och avsaknaden av betyg och stress har för lärandet i studiecirkeln. Dessa villkor återfinns även i Öppen skola.

Begreppet livslångt lärande har fått skilda betydelser i skilda sammanhang. Per-Olof Thång har beskrivit det livslånga lärandet som en idé och ett förhållningssätt där individens förmåga och vilja är avgörande (Thång 1997). De yttre förutsättningarna måste även arrangeras på ett sådant sätt att individen tillåts använda sig själv i lärandet, enligt Thång. Lisbeth Eriksson har betonat betydelsen av att den sociala och fysiska miljön inte är främmande och obekant (Eriksson 1999). Vi tror att Öppen skola bidrar med de förutsättningar som Thång och Eriksson menar bör finnas för att ett livslångt lärande ska gynnas.

En grundsten i bildningstanken är, enligt Bernt Gustavsson, att kunskapsprocessen måste börja i den livsvärld där individen befinner sig, för att hon ska finna motiv för att staka ut sin egen bildningsgång (Gustavsson 1996). Individens vilja till lärande börjar där hon är. Vi tycker oss se att det är så man strävar efter att arbeta på Öppen skola. Man söker skapa förutsättningar för att deltagaren själv ska formulera vad hon vill göra där. Öppen skola kan ge henne stöd, men initiativet ska ligga hos deltagaren.

Staffan Larsson menar att vuxenutbildningens utmaning består i att "förändra möjligheterna att finna kunskap i vardagen för dem, vilkas vardag varit en dålig källa för kunskap" (Larsson 1996, s 20). Studier ska kunna bidra till att människors vetande om, och handlande i, världen förändras. Utbildning bör finna en uppgift i att utmana vardagstänkandet. I det avseendet kan studier gynna inte bara den enskildes möjligheter till ett utvecklande

yrkesliv, utan även befrukta hennes vardagsliv genom att ge henne verktyg att begripa vardagen och världen från andra perspektiv. Det förutsätter dock att innehållet i studierna kan relateras till de företeelser vi möter i vardagen. Folkbildningens tradition och pedagogik har på detta sätt kunnat befrukta vardagslärandet, enligt Larsson. Vi menar att en arbetsform som Öppen skola har förutsättningar att utmana vardagskunskapen.

Den pedagogiska idé och arbetsform som prövas inom Öppen skola finner likheter med de nya former för undervisning som skisseras i Lärarutbildningskommitténs betänkande om en ny lärarutbildning (SOU 1999:63). Kommittén menar att "Läraryrollen kommer (...) allt mer att knytas till förmågan att skapa personliga möten" (s 52). Lärarens förgivettagna auktoritet i klassrummet ifrågasätts. Den nya rollen ställer krav på "social kompetens" (s 53). Ett föränderligt samhälle där utbildning organiseras i mångskiftande sammanhang leder till delvis andra arbetsuppgifter för läraren. "Det handlar bland annat om att kunna möta ett lärande samhälle där medborgarna har olika förkunskaper och väljer olika vägar för att utbilda sig" (s 57). Det gäller såväl utbildningsbakgrund som språklig och kulturell bakgrund. I betänkandet slås fast att:

...den blivande läraren skall (...) kunna utveckla förmågan att vara "uppmärksam i handlingen", d v s kunna hålla flera alternativ öppna samtidigt som han/hon både har överblick över undervisningen och prövar sig fram (s 67).

Arbetsformens prägel av individualisering och självstyrning är andra kännetecken. Det finns således anledning att fråga sig om inte erfarenheterna från Öppen skola bör tas till vara i den pågående strävan att förändra skolans arbetsformer i riktning mot en mer handledande funktion för läraren och ett större inflytande för eleverna.

Gunnar Sundgren menar att förmågan att delta i en social gemenskap är en betydelsefull medborgerlig dygd i en fungerande demokrati (Sundgren 1997, 1999). I studiecirkeln kan, menar Sundgren, en sådan dygd odlas, då dess interaktioner varken är avpersonifierade, som i yrkeslivet, eller privata, som i familjelivet. Också i detta avseende finner vi likheter mellan Öppen skola och studiecirkeln. Den sociala gemenskapen framstår som kännetecknande för båda dessa studieformer. Slutsatsen blir att om en förutsättning för att individen ska kunna utöva sitt medborgarskap är att hon finner bekräftelse i en social gemenskap, bör en arbetsform som Öppen skola bidra till medborgarskapets förverkligande. Sundgren har vidare påpekat att skolan är "en med demokratin mycket nära förbunden institution" (Sundgren 1996, s 133). Den har en funktion som fostrare för deltagande i samhällets demokratiska processer. I modern demokratiteori har överläggningarna, den

offentliga dialogen, central betydelse. Han finner att om samtalen mellan medborgarna utgör en förutsättning för demokratin, bör skolan vara en arena där eleverna tränas att föra sådana samtal. Vi konstaterar att i Öppen skola är överläggningar mellan handledare och deltagare medel för deltagarna att vinna inflytande över sitt lärande.

I diskussionerna om en ny lärarroll och nya arbetssätt i skolan är det av intresse att ta del av erfarenheterna från Öppen skola. Där prövas en arbetsform i vilken de som leder arbetet mera fungerar som handledare än som lärare. Det är vidare sannolikt att arbetsformen underlättar i strävan att nå dem som vanligen inte finner skäl att intressera sig för studier. Det beror främst på att Öppen skola gynnar deltagarinflytande och frihet i valet av vad studierna ska innehålla.

Referenser

- Andersson, Eva (1997): Centrala drag i studiecirklar. I Åsa Mäkitalo & Lars-Erik Olsson, red: *Vuxenpedagogik i teori och praktik*, s 329-342. SOU 1997:158.
- Blomberg, Helena & Jonsson, Bosse (1999): *Öppen skola – ett kunskapslyft på biblioteket. En studie av en verksamhet vid Örebro Stadsbibliotek*. Arbetsrapport nr 16. Centrum för välfärdsforskning. Skriftserie B. Eskilstuna: Mälardalens Högskola.
- Borgström, Lena; Gougoulakis, Petros & Höghiell, Robert (1998): *Lärande i studiecirkel. En studie av en pedagogisk miljö*. Stockholm: Lärarhögskolan.
- Eriksson, Lisbeth (1999): *Folkbildning i ett mångfaldigt samhälle – segregerad verksamhet med integrerande syfte?* Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Gustavsson, Bernt (1996): *Bildning i vår tid*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Klingberg, Christer (1997): *Öppen skola på Stadsbiblioteket i Örebro*. Örebro: Örebro kommun, Stadsbiblioteket. Stencil.
- Larsson, Staffan (1996): Vardagslärande och vuxenstudier. I Per-Erik Ellström; Bernt Gustavsson & Staffan Larsson, red: *Livslångt lärande*, s 9-28. Lund: Studentlitteratur.
- Prop 1999/2000:135. *En förnyad lärarutbildning*.
- Rubenson, Kjell & Xu, Gongli (1997): Barriers to participation in adult education and training. Towards a new understanding. I Paul Bélanger & Albert Tuijnman, red: *New Patterns of Adult Learning. A Six-*

- country Comparative Study*. Oxford, New York, Tokyo: Pergamon and Unesco Institute for Education.
- Skolverket (2000-07-27): *Detta är kunskapslyftet*.
<http://www.kunskapslyftet.gov.se/detta/index.htm>.
- SOU 1999:63. *Att lära och leda: en lärarutbildning för samverkan och utveckling*. Lärarutbildningskommitténs slutbetänkande. Stockholm: Fakta info direkt.
- SOU 2000:28. *Kunskapsbygget 2000 – det livslånga lärandet*. Slutbetänkande från Kunskapslyftskommittén. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Sundgren, Gunnar (1996): *Kunskap och demokrati. Om elevers rätt till en egen kunskapsprocess*. Lund: Studentlitteratur.
- Sundgren, Gunnar (1997): Studiecirkeln och det aktiva medborgarskapet. I *Årsbok om folkbildning 1997*, s 14-35. Stockholm : Föreningen för folkbildningsforskning.
- Sundgren, Gunnar (1999): Folkbildning – från jämlikhet till frihet? I Erik Amnå, red: *Civilsamhället*, s 281-304. Demokratiutredningens forskarvolym VIII. SOU 1999:84.
- Thång, Per-Olof (1997): Arbetsmarknadens förändring, arbetslöshet och det livslånga lärandet. I Åsa Mäkitalo & Lars-Erik Olsson, red: *Vuxenpedagogik i teori och praktik*, s 55-70. SOU 1997:158.

